

ТЕХНИКЕ ПРЕДЕЊА У АНТИЦИ И СРЕДЊЕМ ВЕКУ

*ПРЕЛЕ СУ ПРЕЉЕ С ВЕЧЕРА,
СПРАМ ОНОГ СЈАЈНОГ МЈЕСЕЦА*

посленичка народна лирска песма

Милица Тапавички-Илић
Археолошки институт, Београд

e-mail: m.ilic@ai.ac.rs

Апстракт: *Текст је инспирисан чланком „Recreating Historic European Spindle Spinning“ аутора Cleaton, Evans, Hunt и di Alessandri, објављеном 2021. године у Exarc Journal број 2. Он говори о експерименту предења преточеном у писани текст, а за циљ има објашњавање двеју најчешће заступљених техника упредања. Илустрације које се срећу на античким сликаним вазама, мозаицима и римским надгробним споменицима, али и на средњовековним резбаријама, скицама, цртежима и другим налазима, представљају статичне слике нечега што подразумева покрете прстију и руку, понекад и ногу. Стога је често јако тешко спознати која техника упредања је била примењивана. Експеримент, као и овај текст, представљају покушаје да се одреде технике упредања илустроване на појединим античким и средњовековним споменицима, са тенденцијом да се утврди да ли је постојала доминантна, односно чешће примењивана, техника.*

Кључне речи: *преслица, вретено, техника упредања, експериментална археологија, антика, средњи век.*

Abstract: *The here presented paper was inspired by the paper entitled „Recreating Historic European Spindle Spinning“ written by Cleaton, Evans, Hunt and di Alessandri and published in 2021 in the Exarc Journal number 2. It describes the experiment of spinning turned into a written text and its goal is to explain the two most commonly applied spinning techniques. Images that are encountered on Greek painted vases, mosaics and Roman tombstones, but also on medieval carvings, drawings and other finds, represent static images of something that includes motion and movements of fingers and hands, sometimes also legs. This is why it is often very difficult to understand which spinning technique was applied. The experiment, as well as this paper, represent attempts to determine spinning techniques illustrated on specific ancient and medieval monuments, with the tendency to determine whether there was a dominant one.*

Key words: *distaff, spindle, spinning technique, experimental archaeology, Antiquity, Middle ages.*

Увод

Настанак овог текста инспирисан је чланком „*Recreating Historic European Spindle Spinning*“ аутора Cleaton, Evans, Hunt и di Alessandri, објављеном у *Etas Journal* број 2 за 2021. годину. Напред наведени чланак је састављен након извођења експеримента предења, за који су, као узор, послужиле представе на различитим резбаријама, дрвеним фигуринама, илустрацијама манускрпта, скицама, цртежима и сликама датованим у период од 12. до 19. века и откривеним широм Европе.

Упредање је важан корак у изради текстила, током којег се нити извлаче и упредају како би се од њих направио конац. У периоду у којем живимо, доказано је постојање неколико специфичних типова упредања, на пример онај који подразумева да се вретено са предивом заротира дуж бутине (сл. 3). Сматра се да је током историје, у западној Европи била најзаступљенија тзв. придржана техника (*suspended*), која укључује испуштање вретена (*drop spinning*). Као таква, она је прихваћена од стране људи који се баве овим типом археолошких експеримената, без критичког осврта на постојеће ликовне изворе.

Ипак, након проучавања представа на резбаријама, илустрацијама манускрипта, скицама, цртежима и сликама са подручја Европе из периода од 12. до 19.

Сл. 1 – Жене које обрађују вуну, сцене на атичкој црнофигуралној вази из треће четвртине 6. века п.н.е., чува се у Метрополитен музеју у Њујорку (преузето из Chamoux 1963, fig. 143). Илустрација приказује придржано упредање (*suspended spinning*)

века, ауторке раније споменутог чланка су установиле да овакав став нема основу (Cleaton et al. 2021, 75). Ауторка овог чланка сматра да му у прилог не иду ни представе на античким грчким и римским споменицима (сликаним вазама, каменим саркофазима и тд.), јер се ни на њима не истиче једна, доминантна техника, већ су обе технике заступљене равноправно.

ЛЕКСИКА

У циљу што бољег разумевања текста, овде ће бити наведени основни појмови везани за пређење. Жена која се бави пређењем или упредањем вуне, лана или конопље, назива се **преља** (Стевановић 2020, 469; Стефановић 2019, 299). Није познато како се назива мушкарац који се бави овим послом. Предложен назив је „прељар“. Пејоративан назив за мушкараца који преде јесте „пресличар“ (Стевановић 2020, 474), што је термин који описује мушкараца који се бави женским послом.

Пређење подразумева добијање нити из вуне, конопље, лана или памука, што је радња која се обавља у друштву (Стевановић 2020, 474). У западној Србији, у драгачевској области, седељка или посело на којем се преде, плете или везе назива се **прело** (Стевановић 2020, 469) или **вретенанье** (Стевановић 2020, 83). Другим речима, термин „прело“ се односи на друштвени догађај приликом којег се окупи већи број особа, углавном жена, које обављају напред наведене послове, а уједно се друже и разговарају.¹ Са друге стране, пређење се могло обављати и у осами, ван куће (током чувања стоке) (Томић 2015, 353) или у кући (током чувања деце или након што укућани заспу).

Међу неопходним алатом се издвајају **преслица** и **вретено**. **Преслица** је направа за пређење, најчешће израђена од дрвета (Стевановић 2020, 473). На њу

Сл. 2 – Жена која упреда нит са преслице на вретено, атички бели лекит (ојнохоа) датована око 490. г.п.н.е., израђена на Атици, нађена у Локрију, калабријска регија. Чува се у Британском музеју (преузето из Blundell 1995, насловна слика).

Илустрација приказује придржано упредање (suspended spinning)

¹ https://youtu.be/4VnrnxtZ_Io; https://youtu.be/YYdhME5mX_I (приступљено фебруара 2022).

се пресличаницом везивао комад чешљане вуне, лана или конопље, од којег су се током предења извличиле нити. **Пресличаница** се дефинише као узица којом се предиво везује за преслицу (Стевановић 2020, 474). На врху преслице се налази рупа или кукица за коју се причвршћивала пресличаница (Стевановић 2020, 474).

Вретенар је мајстор који израђује вретена (Стевановић 2020, 83), док је **вретенара** торбица у којој се носи вретено (Стевановић 2020, 83). **Вретено** је део прељиног прибора који служи да се при предењу на њега намотају нити пређе (Стевановић 2020, 83; Стефановић 2019, 296).

Конопља (*Canabis sativa*) је једногодишња биљка из које се добијају влакна (Стефановић 2019, 298; Томић 2015, 346). Од укупне масе стабљике конопље, влакно чини око 25% (Томић 2015, 346). Такозвана прва конопља се бере почетком, а друга крајем августа. Након што се убере, повеже се у снопове или ручице, које се сложе у купице и оставе се да се суше четири до пет сунчаних дана (Томић 2015, 350). Након тога је било потребно одвојити влакна од коре, што се постизало стављањем стабљика у **мочило** направљено на потоцима или рекама, на местима на којима је вода мирнија (Стевановић 2020, 257; Томић 2015, 350). Након овог поступка, следило је ломљење стабљика и извлачење влакана (Томић 2015, 350). Ручно извлачена конопља се зове **повесма** (Стефановић 2019, 298). Пре упредања, било је неопходно обавити чешљање влакана, односно кудеље (Томић 2015, 350). Осим конопље, упреда се једногодишња биљка **лан** (*Linum usitatissimum*) (Стевановић 2020, 282; Томић 2015, 358). Свакако је најзаступљеније предење **вуне**, док се особа која то ради зове **вуновлачар** (Стевановић 2020, 88).

Вуна или конопља упредене на вретено формирају **крупче**, смотуљак пређе у облику лопте (Стевановић 2020, 248; Стефановић 2019, 297).

Најзад, приликом упредања нити, могу се упредати две (о-две), три (о-три) или четири (о-четири) нити, тј. формирати двоструке, троструке или четвороструке нити (Стефановић 2019, 298; Томић 2015,

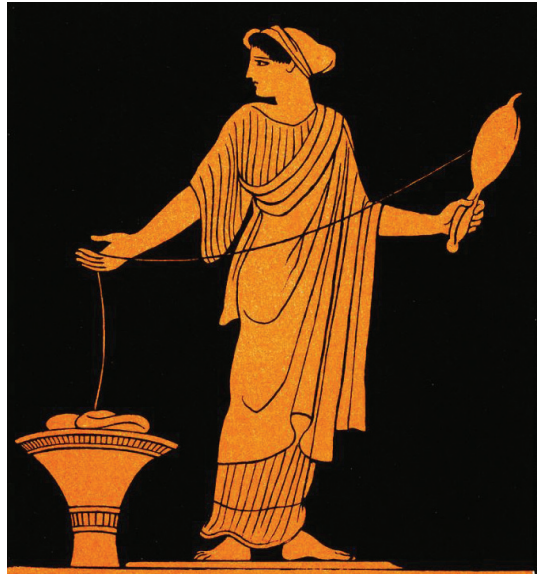

Сл. 3 – Мушкарац који упреда нит. Камени саркофаг, чува се у Музеју уз Диоклецијанове терме у Риму (преузето из Krause 2009). Илустрација приказује упредање котрљањем вретена низ бутину

355). Ово је од посебног значаја када се примењује техника испуштеног вретена (*spin dropping*).

АНТИЧКИ ИЗВОРИ О ПРЕДЕЊУ

Одређени број античких извора говори о предењу, које је описано не само као посао који обављају жене, смртнице, већ и божанства. Међу смртницама, предење су обављале слушкиње, али и владарке. У римском периоду, овим послом се бавила матрона, која би прела у покрету и на тај начин била у могућности да истовремено надгледа друге послове у домаћинству (D'Ambra 2007, 59). Хомер у „Одисеји“ описује владарку Арету како преде седећи са својим дворкињама (Одисеја

Сл. 4 – Жена из античке Грчке која ручно преде, црвенофигурална ваза, 5. век п.н.е. (преузето из Rohr Vio 2019). Илустрација приказује ослоњено упредење (*supported spinning*)

6. 52-53), не наглашавајући при томе свој положај као надређене особе. Хомер приповеда како Одисеј долази Арети која седи поред огњишта и преде. Наусикаја, Аретина кћер, већ је објаснила Одисеју како ће је затећи:

*А када у дворциште уђеш и у кући нашој се нађеш,
Брзо кроз дворницу прођи док мајци не дођеш мојој;
ту ће седети она крај огњишта уз ватру сјајну
предући порфирне конце, дивота је само их видет’.*

У тренутку када се по први пут спомиње у епу, Арета је такође описана како преде (Хомер, *Одисеја* 6. 52-53), седећи са својим дворкињама.

*...с дворкињама својим крај огњишта сеђаше мати
предући порфирне конце, а оца на вратима сретне;*

Међу божанствима која су се бавила овом активношћу, свакако је најпознатија Клото, једна од три парке (мојре), односно управо она која испреда нит живота. Атрибути Парке (Мојра) између осталог укључују нити, преслице и вретена.

У Хесиодовој „Теогонији“ се Парке спомињу на неколико места (*Theogony*, 217 и 905), као и у Филостратовом „Житију Аполонија из Тиане“ (Flavius Philostratus, *Life of Apollonius of Tyana* 8.7).

На фресци из Остије, датованој у средину 2. века, приказане су три Парке. У средини се налази Клото, са преслицом и вретеном (сл. 8).

Једна од најиндикативнијих представа Парки јесте мозаик (сл. 7) из куће Тејеје, који се датује на крај 2. века, а чува се у Археолошком парку Пафос на Кипру.

Упркос Фачадијевој тврдњи да ни на једном надгробном споменику или саркофагу није приказан сам процес упредања вунице, већ само прибор (Facsády 2008, 169), из античког Рима потиче једна сасвим специфична представа преље, уклесана на предњој страни саркофага Тита Флавија Трофимуса. Овај саркофаг потиче из Остије, а чува се у Народном музеју у Риму, у Диоклецијановим термама (сл. 3). На први поглед неугледна, ова представа је занимљива из неколико разлога. Пре свега, на њој је приказан мушкарац како преде, што указује на то да ова врста делатности није била намењена искључиво женама (Allason-Jones 2005, 104). Затим, на представи је приказано предиво које виси са таванице или зида, а не причвршћено на дуги штап тј. преслицу. Мушкарчева нога је повијена у колену, јер дуж бутине котрља вретено намотавајући нит, што је поступак који се примењује и дан-данас. Велики број преља изводи овај покрет непосредно пре него што испусти вретено да се слободно окреће (*drop-spindle*), о чему ће бити речи касније у тексту.

Међу сепулкралним споменицима са представама везаним за предење истиче се саркофаг из Ефеса, на којем су преслица, вретено и корпица за предиво представљени испод лежаљке на којој лежи матрона (сл. 11). Представу преслице и вретена на себи има и надгробни споменик Тита Публика Сурија из Руме (Dautova-Ruševljan 1983, 72, br. 99; Vujović 2020, 245). Осим тога, прибор за предење је на већем броју споменика представљен у рукама покојнице, уз напомену да је на преслици углавном представљена неупредена вуна, а на вретену клупко упреденог предива. Један такав пример је надгробни споменик Веријуге из Дунаујвароши у Мађарској (сл. 12) (Pászókai-Szeőke 2011, 129; Carroll 2013, 296).

Сл. 5 – Жена из античке Грчке која ручно преде, црвенофигурална ваза, 5. век п.н.е. (преузето са <https://www.alamy.com/stock-photo-a-woman-spinning-yarn-from-ancient-greece-47891487.html>; приступљено фебруара 2022). Илустрација приказује придржано упредање (*suspended spinning*)

ОПИС ТЕХНИКЕ УПРЕДАЊА

Три најдоминантније технике упредања су:

- придржано, које подразумева испуштање вретена да се заврти и тако намотава на себе нит (*suspended spinning*), (сл. 1, 2, 5, 10, 12b и 13b);

- ослоњено, када преља држи вретено у руци током намотавања нити (*supported spinning*) (сл. 4, 6, 7, 8, 9, 12a и 13a);
- онај када се врх вретена придржава наизменично са испуштањем вретена (*grasped spinning*).²

Ради што бољег сагледавања технике упредања, најпре је извршена анализа античких ликовних представа. За овај рад су анализирани представе са грчких ваза и са римских надгробних споменика, дакле приближно за период од 5. века п.н.е. до 3. века н.е. Затим је извршено упоређивање са изворима коришћеним за експеримент предења са вретеном, а који укључују резбарије, илустрације рукописа, скице, цртеже и слике из периода 12. до 19. века, прикупљене широм Европе (Cleaton et al. 2021, 75). Иако је тумачење технике предења тешко извести искључиво на основу статичних представа, следећа запажања се могу сматрати заједничким за ова периода:

- приказане су како десноруке, тако и леворуке преље, иако ово може да зависи од уметничког доживљаја и саме композиције представе,
- на готово свакој представи је коришћена и преслица,
- преслице су дугачке и могу бити заденуте за појас, могу се држати под мишком или стајати самостално,
- на преслицама су приказани како вуна, тако и биљна влакна, конопља или лан,
- вретено се држи на супротној страни тела у односу на преслицу,

Сл. 6 – Илустрација трећег дела Одисеје, поглавље 8, црвенофигурални киликс из средине 5. века п.н.е., чува се у Antikensammlung der Staatlichen Museen zu Berlin, инв. бр. 31426. (преузето са <http://www.smb-digital.de/eMuseumPlus?service=ExternalInterface&module=collection&objectId=681619&viewType=detailView>; приступљено фебруара 2022). Илустрација приказује ослоњено упредање (*supported spinning*)

² <https://youtu.be/ybvermVmsMI> (приступљено фебруара 2022).

Сл. 7 – Мозаик који приказује три Парке: Клото, Лахис и Атропос, како стоје иза Ахилевих родитеља Пелеја и Тетис. Клото држи преслицу и вретено. Датује се у касни 2. век п.н.е. и налази се у Кући Тезеја у Пафосу на Кипру (преузето из Grey 2021). Илустрација приказује ослоњено упредање (supported spinning)

- нит која се израђује иде водоравно или дијагонално на доле са преслице на вретено,
- вретено се држи у руци,
- понекад је приказан пршљенак и у тим случајевима се налази на доњој страни вретена, тачније испод клупка и
- клупко које се формира има овалан облик.

У поређењу са другим познатим стиливима упредања, придржана техника, која подразумева испуштање вретена (*suspended* или *spin dropping*) одликује се следећим компонентама (Cleaton et al. 2021, 75): (сл. 12b и 13b)

- Не користе се преслице
- Предиво се држи у недоминантној руци или умотано око ње
- Доминантна рука је постављена близу (поред или одмах испод) недоминантне
- Упредање се врши на кратком растојању и између две руке, често у висини очију
- Вретено виси на нити тачно испод обе руке
- Предиво које се упреда иде вертикално надолу, од руку ка вретену

- Готово увек постоји пршљенак, било пршљенак постављен на дну, тј. испод клупка, или на врху. Они су чврсто постављени на штап вретена
- Клупка се умотавају у коничној форми

У периоду развијеног средњег века преовлађује техника предења која се разликује у односу на придржано, односно оно које подразумева „испуштање вретена“ (*spin dropping*).

Током последњих двадесетак година и у циљу бележења традиције, снимљен је изванредан број преља, углавном из источне и југоисточне Европе: Румуније, Русије, Хрватске и Србије (Cleaton et al. 2021, 75). Снимке су бележили етнографи, туристи, чланови породице и пријатељи (Cleaton et al. 2021, 75). Ове преље, најчешће старије жене, могу се описати као носиоци дуге и непрекинуте традиције.³

Сл. 8 – Три Парке: Атропос, Лахис и Клото, приказане на фресци из античке Остије која се датује у период 135-140. н.е. Чува се у Музеју античке Остије, инв. бр. 5822 (преузето из Parada and Förlag 1997). Клото је приказана у средини, са преслицом и вретеном. Илустрација приказује ослоњено упредање (*supported spinning*)

Након анализе ових снимака, установљено је да се преље служе методом врло сличном оној која је приказана како на античким, тако и на средњовековним представама. На овај начин врше упредање вуне, лана или конопље. Једине разлике су следеће:

1. многе источноевропске преље користе преслице у облику штапа и
2. преље из Румуније, Србије и Хрватске примењују технику ослоњеног упредања, тј. ону којом окрећу вретено које држе у шаци или пак користе точак-вретено.

³ Видеи су постављени на YouTube каналу. https://youtu.be/4VnmxtZ_Io; <https://youtu.be/1nN3O6LPiLg>; https://youtu.be/YYdhME5mX_I; <https://youtu.be/ShSIOF0o5js>; <https://youtu.be/CtomLZ7n3-k> (приступљено фебруара 2022).

Присуство дугих преслица, држање вретена на супротној страни тела у односу на преслицу, израда нити у водоравном или дијагоналном правцу, употреба вретена које се држи у руци и врти прстима или је причвршћено у непосредној близини руке, као и израда клупка које има овалан облик су сви директно повезани са оним што је приказано на античким представама.

Снимци такође показују један кључни аспект начина предења који не би могао да се схвати само на основу тумачења ликовних представа, а то су врста и начин упредања (*drafting*). Показују да се користи упредање дуге нити, а не кратке. Такође, упредање се одвија између руке наспрам оне у којој је преслица и саме преслице. Није примећено да је рука која окреће вретено ангажује у предењу. Сходно томе, преслица игра активну улогу у процесу предења (Cleaton et al. 2021, 75).

*

На основу напред наведених података, Клитон, Еванс, Хант и ди Алесандри су спровеле покушај репродуковања технике предења онако како је она приказана на видеима из источне и југоисточне Европе (Cleaton et al. 2021). Такође, технику показану у видеима су покушале да упореде и прилагоде оном што се о техници предења може закључити са представа на античким вазама, саркофазима итд.

Сл. 9 – Жена која преде, део фриза са Минервиног храма из 1. века п.н.е., Forum Transitorium у Риму (преузето из Raŭiu 2016, Pl. VII, 1). Илустрација приказује ослоњено упредање (supported spinning)

Алат

За експеримент су коришћене реплике средњовековних вретена (*spindle*) и средњовековних пршљенака (*whorl*) (Cleaton et al. 2021, 76). Од великог значаја је било користити реплике алатки, с обзиром да маса и димензије вретена, као и пршљенка, имају највећи утицај на особности упредања (пример сл. 1).

Преслице коришћене током експеримента су углавном биле врло једноставног облика – штап просечне дужине од 1 м, са малом вођицом, на око 2 цм од врха преслице. Вођица је коришћена да се кроз њу провлачи нит и на тај начин спречава да се она умрси.

Још један тип преслице који је коришћен у експерименту састојао се од штапа сличне дужине са пршљенком пречника око 4 цм, који је служио да причврсти почетак предене нити. (Сл. 13а)

Материјал

Да би се техника упредања испитала што боље, коришћено је више типова вуне. Вуна је потицала од великог броја различитих раса оваца, а разликовала по дужини влакана, пречнику влакана, набраности и глаткоћи. Коришћене су како вуна која је фабрички била ишчешљана, тако и она чешљана ручно. Прва је коришћена због једноставности, док је друга коришћена зато што је по начину обраде више личила на ону вуну употребљавану у антици или средњем веку. Све врсте вуне коришћене у експерименту су пре употребе биле опране (Cleaton et al. 2021, 76).

Техника намотавања на преслицу: ако се посматра преслица на коју је клупко сасвим намотано, није увек једноставно утврдити методу намотавања. Током експеримента су испробана три различита начина намотавања вуне, али је сваки од примењених начина могао да буде потврђен на представама из различитих историјских епоха у Европи.

Техника предења: по узору на етнографске видеое, примењивано је намотавање са кратким растојањем између преслице и супротне тј. не-доминантне руке. Повлачена је вуна близу почетка нити на преслици. Недоминантна рука је окретала вретено. У тренутку када би настала нит у дужини прељине руке, уклањала би се кука (ако би је било) и нит се намотавала на вретено, формирајући овално клупко непосредно изнад пршљенка.

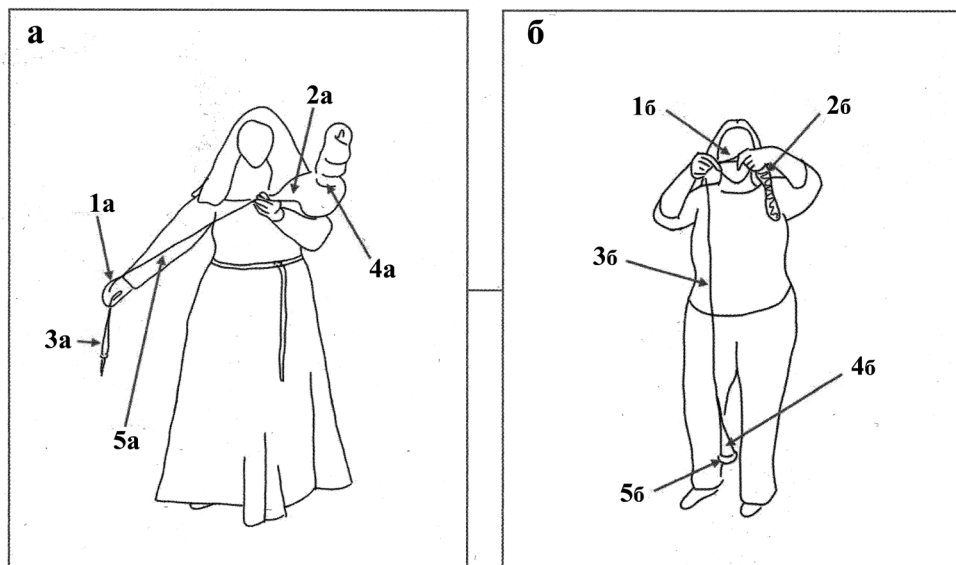

Сл. 10 – Мозаик који приказује пастирицу са преслицом и вретеном из Табарке (Тунис). Датује се у 4. век н.е. (преузето из Stoom 2000, 20).

Илустрација приказује придржано упредање (suspended spinning)

Сл. 11 - Представа покојнице на саркофагу из Ефеса у Турској (преузето из Trinkl 1994). Испод клине на којој покојница лежи, налазе се представе преслице, вретена и пршљенка

Сл. 12 – Технике упредања: лево - ослоњено упредање (supported spinning); десно - придржано упредање (suspended spinning) (преузето из Cleaton et al. 2021, Fig. 2 a, b).

1a: Вретено се држи у руци или придржано на малој раздаљини у односу на доминантну руку, али удаљено од преслице и недоминантне руке; 2a: Кратка нит извучена између преслице и недоминантне руке; 3a: Кљупко се на вретено намотава у овалној форми; 4a: Дугачка преслица, која може бити заденута за појас; 5a: Извучена нит иде хоризонтално или дијагонално у односу на тело; 1b: Кратко извлачење нити између две руке, често у висини очију; 2b: Нема преслице – предиво се држи у недоминантној руци или увијено око те руке; 3b: Нит која се израђује виси вертикално на доле, од руку до вретена; 4b: Кљупко се на вретено намотава у коничној форми; 5b: Непосредно пре намотавања предива на вретено, оно се налази на великој удаљености од руку

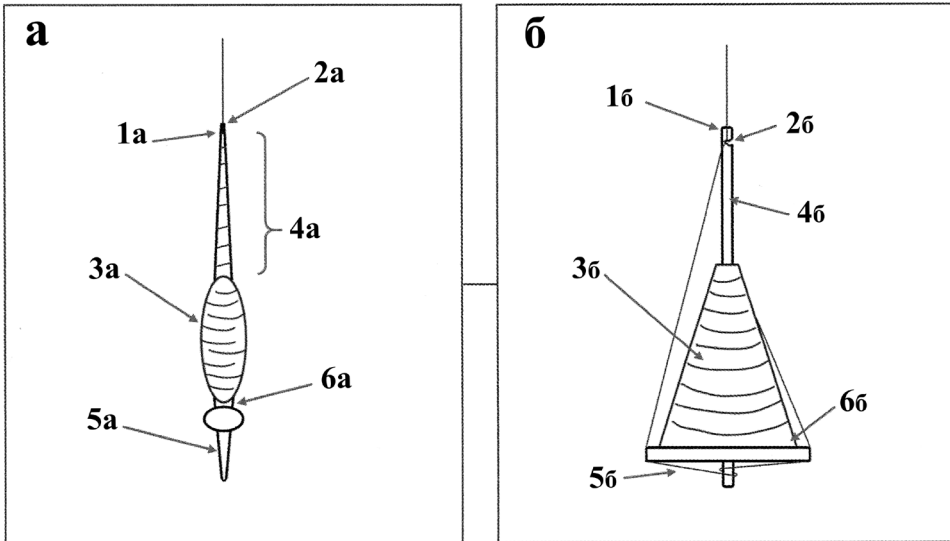
ЗАПАЖАЊА

Учење тенике

За све учеснике у експерименту је највећи изазов био ускладити руке, шаке и прсте да упредају између преслице и недоминантне руке, а не између две руке. Пре овог експеримента, сви учесници су били научени да раде са тзв. „испуштањем вретена“ (*spin dropping*) (Cleaton et al. 2021, 76). (сл. 12b и 13b)

Ергономија технике

Често постављано питање се односи на то да ли се прсти уморе приликом примене ове технике упредања, нарочито у случајевима када се преслица држи у руци. Установљено је да се прсти не замарају превише, осим у случајевима када кљупко постане превише велико.

Сл. 13 – Лево: типично „европско“ вретено, коришћено за ослобено упредање (supported spinning). Десно: вретено коришћено за придржано упредање (suspended spinning) (преузето из Cleaton et al. 2021, Fig. 3 a, b). На оба вретена је приказана упредена нит.

1а: На врху нема усека; 2а: Благо зашиљен врх; 3а: Овално клупко, чији је облик усклађен са вретеном; 4а: Неколико лабаво намотаних нити које спречавају да предиво склизне; 5а: Вретено се благо сужава на оба краја; 6а: Клупко не врши притисак на пршљенак; 16: Врх је најчешће туп; 26: Усек, уместо којег се понекад јавља кукица; 36: Конично клупко; 46: Вретено није сужавано; 56: Предиво је умотано испод пршљенка, да предиво не би склизнуло; 66: Клупко врши притисак на пршљенак

Неки учесници у експерименту су установили да им се замарају бицепси оне руке која држи преслицу, али искључиво током дугих вежбања у периодима док су још учили ову тенику предења. Након стицања искуства, ово више није представљало проблем.

Техника се могла одлично примењивати у стојећем ставу или током седења на столицама, као и седећи или клечећи на поду. У овом другом случају, била је потребна незнатна модификација у покретима руке и шаке, са незнатним утицајем на производ или на брзину. Учесници су установили да им је најбоље да користе краћу преслицу (дужине око 1 м) коју би заденули за појас и користили било у седећем или стојећем положају. Дуже преслице је било неопходно ставити на постоље или држати међу коленима.

Предност ове технике је била лакоћа са којом се предење могло вршити и у ходу.

Детаљи технике

Практични експерименти су омогућили да се дође до одговора на нека кључна питања која су се појавила након посматрања илустрованих представа и упоређивања са археолошким налазима (Cleaton et al. 2021, 76).

Прво питање је било: како пршљенак остаје причвршћен за вретено? Како античка, тако и средњовековна европска вретена су зашиљена, што се види на представама, али и археолошким налазима. Ако се вретено држи тако да је најшири део на једној трећини дужине гледајући одоздо и ако се одоздо постави и углави пршљенак, пршљенак ће остати на месту на висини која одговара оној илустрованој на ликовним представама. Треће између пршљенка и вретена је довољно да га одржава на том месту, осим у два случаја. Први је када се вретено испусти и падне на чврсту подлогу, док је други случај описан у следећем пасусу – када се клупко намотава у облику конуса.

Друго питање је било: зашто су клупка приказана на европским представама намотана у овалном облику? Како је напред објашњено, треће је било довољно да држи пршљенак на вретену. Ако би се клупко на историјском европском вретену намотавало у облику конуса, имало би тенденцију да врши притисак на пршљенак и могло би да доведе до тога да се пршљенак смакне на доле, олабави се и спадне. Ако би се скинуо пршљенак, доњи део клупка би изгубио потпору, а клупко би се делимично размотало и умрсило, кварећи нит. Код овалних клупка не постоје ови проблеми.

Треће питање је било: зашто су на великом броју античких и средњовековних представа из Европе приказана вретена без пршљенака? Једна од теорија то образлаже тврђом да се пршљенак налази унутар клупка. Међутим, ово тумачење је одбачено, јер се на неким представама јасно виде пршљенци приказани испод клупка. Током испробавања технике предења, установљено је да када клупко постане довољно велико, оно само по себи има улогу пршљенка. То је тренутак када се укупна маса вретена и клупка изједначи са почетном масом, која подразумева вретено и пршљенак. У том тренутку, уклањање тј. скидање пршљенка доприноси бољем окретању вретена. Такође, на овај начин је једноставније одржавати константну дебљину нити, нарочито током предења на малом растојању између преслице и вретена, када би маса вретена могла да претегне у делу у којем се врши само испредање и на тај начин поремети дебљину нити. Такође, у оваквим случајевима је могуће направити веће клупко пре него што комбинована маса вретена и клупка почне негативно да утиче на удобност (ергономију) предења. Ово је од важности зато што веће клупко подразумева дужу непрекинуту нит. Дуже нити су корисније приликом даље обраде, нарочито приликом ткања.

Четврто питање је било: зашто на већини европских античких или средњовековних вретена не постоји вођица или кукица на врху, насупрот оним вретенима која се испуштају? Већина пределаца који користе технику испуштања вретена

сматра да су вођица или кукица на врху вретена кључни за одржавање почетне нити на једном месту. На основу искуства током експеримента установљено је да током предења у руци, таква вођица омета вртење и намотавање нити на клупко које се формира (Cleaton et al. 2021, 77). У таквој ситуацији је постојање вођице крајње непожељно. Међутим, вођица или кукица су потребни приликом предења са кратком раздаљином. На основу искуства стеченог кроз експеримент, установљено је да комбинација овоидног клупка и постављања неколико нити као основе клупка и привезивања за чвориште спречава да чвор склизне са врха вретена, чак и ако не постоји вођица или кукица (Griffiths 2018). Укратко, различити делови ове технологије (облик клупка, техника упредања) заједно имају беспрекоран учинак било приликом предења у руци или на кратком растојању између преслице и вретена.

Предности технике

Зашто су становници античке и средњевијековне Европе користили технику ослоњеног предења?

Експеримент који је изведен може да понуди неколико одговора (Cleaton et al. 2021, 77).

Пре свега, ова техника је сасвим примитивна. Подразумева употребу два штапа (преслицу и вретено), пршљенак (који може бити израђен од печене земље или неког другог материјала који је локално доступан) и траке, ужета или нити. Ово је од великог значаја јер је предење, у зависности од епохе, представљало било технологију која се употребљавала у сваком домаћинству за домаћу производњу текстила и ткнина, или пак слабо плаћен посао. Мали број налаза алата за предење од скупоценог материјала указује на то да је предење било приступачно и најсиромашнијим слојевима становништва, као и онима који су живели далеко од трговачких центара.

Друго, технологија предења је врло компактна. Када се није употребљавала, преслица се могла одложити било где у кући: наслоњена на зид или остављена на полици и тако је заузимала изузетно мало простора.

Треће, алат за предење је лако преносив. Не само да особа са собом може понети преслицу и вретено, већ је изузетно једноставно ходати и прести, чак и током процеса учења како се преде.

НАЛАЗИ

Налази преслица са римских некропола нису превише чести, пре свега зато што су већином израђивани од органског материјала (дрвета) и нису остали сачувани. Познат је један примерак, тачније његови фрагменти, који се чува у Лувру

(Facsády 2008, 167) и који на себи још увек има очувану вуницу (Gottschalk 1996, 486). Са друге стране, постоји одређени број ових предмета које су израђени од финих материјала (кост, ћилибар, гагат, слоновача, стакло, бронза), али за које је извесно да нису били у функцији (Gottschalk 1996, 483). Они су, по правилу, мањих димензија од оних употребних, тако да њихова дужина не прелази 20 цм. Због тога су у стручној литератури често тумачени као козметички прибор, медицински прибор или укоснице (Ružić 1994, 56; Стаменковић et al. 2016, 30, сл. 16; Зотовић, Јордовић 1990 и др).

Веома детаљну типологију римских пресилца је израдила Г. Фаћинети (Facchinetti 2005, 205-208). Консултујући њену типологију и користећи се примерима из области етно-археологије, било је могуће одредити ове предмете као преслице (A. Wasowitz 1987, 268-278; Trinkl 2000).

Слична је ситуација са вретенима, јер су и она најчешће била израђивана од дрвета. Форма вретена подразумева издужено тело кружног пресека са зашиљеним крајевима и задебљањем на висини једне трећине тела. На истој тој висини се налазио и пршљенак, најчешће израђен од кости, камена или стакла, а који је имао улогу спречавања предива да склизне са вретена, нарочито у почетној фази намотавања.

У Србији, највећи број налаза преслица и вретена из римског периода потиче са налазишта Виминацијум. На виминацијумским некрополама је откривено преко 40 преслица и осам вретена.⁴ Међу преслицама, највећи број је израђен од кости, затим стакла и на крају ћилибара. Сва вретена су израђена од кости. Већина гробова из којих потичу ови налази припада типу „Мала Копашница – Сасе“ и хронолошки се одређују у период 2. и 3. века.

ЗАКЉУЧАК

Током експеримента су испитане историјске представе европских преља са античких, грчких и римских споменика, али и са средњовековних ликовних представа из периода од 12. до 19. века. С обзиром да на основу статичних представа није било једноставно реконструисати сам процес и покрете, они су преузети са етнографских видео снимака. Изведен је закључак да европске представе, античке и средњовековне, тачно и прецизно осликавају начин упредања. Ово се односи на представе са грчких сликаних ваза, римских надгробних споменика и мозаика, као и средњовековне представе, који сви заједно обухватају период од готово две хиљаде година. Упркос учесталом мишљењу да је у свим напред наведеним историјским периодима преовлађивала техника придржаног предења, која може да подразумева испуштања вретена, поједине од напред наведених ликовних пред-

⁴ Подаци преузети из Документационог центра Виминацијум.

става јасно указују да је ова техника била равноправно заступљена са техником ослоњеног предења, током којег преља у шаџи држи вретено и врти га како би на њега намотала нит.

Даље, иако се веровало да су се предењем бавиле искључиво жене, представа уклесана на римском саркофагу Тита Флавија Трофимуса из Остије показује да је то био посао којим су се могли бавити и мушкарци. Предење није било посао који је био стран грчким и римским дамама високог сталежа. Не само да Хомер у „Одисеји“ говори о Арети, жени краља Алкиноја, која преде заједно са својим слушкињама, већ овоме уприлог иду и представе на појединим надгробним споменицима римских матрона. Свакако не треба заборавити ни Клото, једну од три божанске Парке, која је увек представљена са алатом за предење и која је имала незахвалан задатак да одреди дужину нити (трајања) живота сваког појединца.

ЛИТЕРАТУРА

Allason-Jones 2005

Allason-Jones, L., *Women in Roman Britain*, Bootham: The Council for British Archaeology, 2005.

Blundell 1995

Blundell S., *Women in Ancient Greece*, Harvard University Press, 1995.

Bouza Koster 1976

Bouza Koster J., *From Spindle to Loom (Weaving in the Southern Argolid)*, Penn Museum Expedition Magazine, volume 19, issue 1, 1976, 29 – 39.

Carroll 2013

Carroll M., *The Insignia of Women: Dress, Gender and Identity on the Roman Funerary Monument of Regina from Arbeia*, *Archaeological Journal* 169, 2013, 281–311.

Chamoux 1963

Chamoux F., *La civilisation grecque*, Paris, 1963, Fig. 143.

Cleaton et al. 2021

Cleaton M. A. M., Evans A. R., Hunt J., di Alessandri C., *Recreating Historic European Spindle Spinning*, *Exarc Journal Issue 2021/2*, 74-77.

Croom 2000

Croom A. T., *Roman Clothing and Fashion*, Stroud: Tempus 2000.

D’Ambra 2007

D’Ambra, E., *Roman Women*, New York: Cambridge University Press, 2007.

Dautova-Ruševljan 1983

Dautova-Ruševljan V., *Rimska kamena plastika u jugoslovenskom delu provincije Donje Panonije*, Novi Sad 1983.

Facchinetti 2005

Facchinetti G., La Rocca, *La signora del sarcofago*, Una sepoltura di rango nella necropoli dell’Università Cattolica, Milano 2005, 199-223; 333-334.

Facsády 2008

Facsády A. R., Glass Distaff From Aquincum: Symbol or Tool?, *ANODOS Studies of the Ancient World* 8/2008, 165 - 174.

Frame 2009

Frame D., Hippota Nestor, *Hellenic Studies Series* 37, Center for Hellenic Studies, Washington, DC, 2009.

<https://archive.chs.harvard.edu/CHS/article/display/5481.part-iii-athens-ch-8-arete-and-nausicaa> приступљено фебруара 2022.

Gottschalk 1996

Gottschalk R., Ein Spätromischer Spinnrocken aus Elfenbein, *Archäologisches Korrespondenzblatt* 26, 1996, 483-500.

Grey 2021

Grey B., Past and Present: Lessons from Ancient Greece for Today's Grieving, Brewminate 2021.

<https://brewminate.com/past-and-present-lessons-from-ancient-greece-for-todays-grieving/> приступљено фебруара 2022.

Griffiths 2018

Griffiths M., Distaff spinning hints and tips: the half hitch. In my Lady's Chamber.

<http://blackcatsews.blogspot.com/2018/01/distaff-spinning-hints-tips-half-hitch.html> (приступљено децембра 2021).

Hesiod, Teogonija

(превод Višić Marko), Matica br. 78, Podgorica 2019.

Хомер, Одисеја

(превод Милош Н. Ђурић), Београд 2004 (изд. Дерета)

Krause 2009

Krause C., Spinning in ancient times, Fibre Feast, Weaving, *Spinning and other Fiber Arts*, 2009.

(<https://fiberfeast.wordpress.com/2013/09/09/spinning-in-ancient-times/> - приступљено фебруара 2022)

Parada and Förlag 1997

Parada C. and Förlag M., Genealogical Guide to Greek Mythology, 1997.

<https://www.forumancientcoins.com/cparada/GML/MOERAE.html> приступљено фебруара 2022.

Pásztókai-Szeöke 2011

Pásztókai-Szeöke J., "The Mother Shrinks, The Child Grows. What Is It?" The Evidence of Spinning Implements in Funerary Context from the Roman Province of Pannonia, *Mujer y vestimentia, Aspectos de la identidad femeninala antigüedad*, Valencia: Sema, 2011, 125–140.

Rațiu 2016

Rațiu A., 2016. *Venus Pudica* on a bone distaff from *Capidava*, *Cercetări Arheologice*, XXIII, Muzeul Național de Istoria a României, 137–150.

Rohr Vio 2019

Rohr Vio F., Le custodi del potere, Donne e politica alla fine della Repubblica romana, 2019.

(<https://sottolacopertina.home.blog/2020/07/11/justread-donneepolitica/> - приступљено фебруара 2022)

Ružić 1994

Ružić M., *Rimsko staklo u Srbiji*, Beograd, Filozofski fakultet, 1994.

Стаменковић et al. 2016

Стаменковић, С. Вујанишевић, В. Пешић, Ј., Римска некропола у Малој Копашници. У:

С. Перић и А. Булатовић (ур.) *Археолошка истраживања на аутопуту Е75 (2011-2014)*, Београд, Археолошки институт, 17-46.

Стевановић 2020

Стевановић М., Речник Драгачева, Гуча 2020.

Стефановић 2019

Стефановић Д., Из ткачке лексике села Трњана код Алексинца, *Филолог X*, 2019 20, 287 – 305.

Томић 2015

Томић С., Гајење, обрада и употреба конопље у Златиборском крају, *Српске студије* 6, 2015, 345-363.

Trinkl 1994

Trinkl E., Ein Set aus Spindel, Spinnwirtel und Rocken aus einem Sarkophag in Ephesos, *Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien* 63 Beiblatt, 1994, 80–86.

Trinkl 2000

Trinkl E., Die spinnen, die Römerinnen. In: L. Dollhofer u. a. (Hrsg.), *Altmodische Archäologie. Festschrift F. Brein, Forum Archaeologiae 14/III/2000*, (<http://farch.net> – приступљено фебруара 2022).

Vujović 2020

Vujović M., *Rimska civilizacija na tlu Srbije*, Beograd 2020.

Wasowitz 1987

Wasowicz A., Deux aspects de l'art funéraire dans les antiquités du Bosphore cimmérien, *La revue du Louvre et des musées de France*, No. 4, 1987, 268-277.

Зотовић, Јордовић 1990

Зотовић Љ. и Јордовић Ч., 1990. *Viminacium I, Некропола Више гробаља*, Београд, Археолошки институт, 1990.

Milica Tapavički-Ilić, Institute of Archaeology, Belgrade

SPINNING TECHNIQUES IN ANTIQUITY AND IN THE MIDDLE AGES

The here presented paper was inspired by the paper entitled „*Recreating Historic European Spindle Spinning*“ written by Cleaton, Evans, Hunt and di Alessandri and published in 2021 in the *Exarc Journal* number 2. It describes the experiment of spinning turned into a written text and its goal is to explain the two most commonly applied spinning techniques. Images that are encountered on Greek painted vases, mosaics and Roman tombstones, but also on medieval carvings, drawings and other finds, represent static images of something that includes motion and movements of fingers and hands, sometimes also legs or feet. This is why it is often very difficult to understand which spinning technique was applied. After a detailed description of the suspended and supported spinning techniques, the paper continues to reveal experiences of those who participated at the spinning experiment that included both of these techniques. Further on, an attempt was made to determine which of the two techniques was represented on specific Greek/Roman and medieval monuments, with a tendency to distinguish whether there was a dominant, i.e. a technique that was more commonly applied.